

Maria Wilkin

Uniwersytet Warszawski

Dziesięć lat e-nauczania na Uniwersytecie Warszawskim

Opracowanie prezentuje syntezę doświadczeń w upowszechnianiu e-nauczania na Uniwersytecie Warszawskim w kontekście historii rozwoju COME – jako jednostki organizacyjnej UW odpowiedzialnej za to upowszechnianie. W okresie 10 lat działalności COME e-nauczanie na UW przekształciło się z nielicznie wykorzystywanej formy nauczania w akceptowany rodzaj studiowania na większości wydziałów Uniwersytetu. Nadal jednak e-nauczanie nie jest stosowane w odniesieniu do najważniejszych kierunkowych przedmiotów nauczanych na UW.

Za początek procesu wdrażania e-nauczania na Uniwersytecie Warszawskim należy uznać rok 1999, kiedy to istniejące Studium Kształcenia Otwartego (SKO) przekształcono w Centrum Otwartej i Multimedialnej Edukacji (COME). COME – międzywydziałowa jednostka UW, odpowiedzialna za upowszechnianie nowych form edukacji na największej polskiej uczelni, zaczynało – jak wiele szkół wyższych w Polsce i na świecie – od eksperymentowania i badania możliwości e-nauczania. Dorobek COME w dziedzinie upowszechniania tej formy można już uznać za na tyle znaczący, że warto przekazać go innym, zwłaszcza że e-nauczanie w polskim systemie kształcenia jest ciągle nowością, budzącą nieufność, fałszywe wyobrażenia i opór¹. Dziesięcioletnia perspektywa czasowa i zdobyte przez nas doświadczenie oraz osiągnięte efekty wydają się być wystarczającym uzasadnieniem do dokonania syntezy tego zjawiska, jak i pogłębionych analiz, podsumowań oraz próby sformułowania wniosków na temat miejsca i roli e-nauczania jako narzędzia zmian na wyższej uczelni.

---

¹ M. Wilkin, *E-nauczanie dla wielu czy dla nielicznych?*, [w:] M. Dąbrowskiego i M. Zajęc (red.), *E-edukacja – analiza dokonań i perspektyw rozwoju*, Fundacja Promocji i Akredytacji Kierunków Ekonomicznych, Warszawa 2009.

Proces implementacji e-nauczania na największej, publicznej uczelni wyższej zostanie przedstawiony w tym opracowaniu w szerszym kontekście istotnych problemów, z jakimi zmagają się Uniwersytet Warszawski w dobie masowości kształcenia.

Przedstawiając przebieg procesu wdrażania nowej formy kształcenia na UW i jego efekty, autorka zwróci uwagę na czynniki sprzyjające i utrudniające rozwój e-nauczania. Spróbuje zastanowić się nad tym, czy to, co udało się osiągnąć na UW dzięki e-nauczaniu, można uznać już za na tyle trwałe elementy wpisane w ład uczelni, że ma on szansę stać się rzeczywistym i znaczącym narzędziem dynamizującym proces zmian w kształceniu uniwersyteckim.

Uniwersytet Warszawski – między tradycją a nowoczesnością

Wiele się pisze ostatnio o roli kapitału intelektualnego w rozwoju gospodarki opartej na wiedzy, akcentując przy tym wzrastające znaczenie uniwersytetów i innych uczelni wyższych w tworzeniu tego kapitału². Uczelnie wyższe, a zwłaszcza uniwersytety, aby sprostać tym wyzwaniom i kształcić elitę intelektualną, muszą się dostosować do dynamicznie zmieniającego się świata. Tymczasem uniwersytet – jako typ uczelni wyższej mającej swe początki w średniowieczu – jest w swej istocie instytucją zachowawczą, która ma stać na straży ukształtowanej i utrwalanej przez wieki misji, z jej trzema ponadczasowymi elementami: badaniami, nauczaniem i służbą społeczną oraz pielęgnowania akademickiego etosu, na który składają się trzy podstawowe wartości: prawda, dobro (wspólne) i piękno³. Jest też ten typ uczelni *jednym z najbardziej złożonych tworów społecznych, jest pamiątką po czasach niezwyklej, niespotykanej wcześniej ani później harmonii społecznej. Jakże często bywając czynnikiem postępu i kuźnią nowych idei, zachowywał uniwersytet przez wieki swoją tradycyjną, wywodzącą się ze średniowiecznych korporacji zawodowych strukturę społeczną. I ta właśnie struktura jest jednym z najważniejszych elementów dziejowej ciągłości i społecznej tożsamości uniwersytetu*⁴. W tej trwałości, zachowawczości i złożoności tkwi siła, a jednocześnie słabość uniwersytetu jako instytucji konserwatywnej, odpornej na nowinki i mody, bardzo wolno poddającej się radykalnym przekształceniom. Jak wyjść z tego swoistego dysonansu i dokonać wielu koniecznych zmian w tak trudnej materii? Jak tego dokonać w dobie masowości kształcenia, wieloletowości i innych negatywnych zjawisk

---

² M. Boni (red.), *Polska 2030. Wyzwania rozwojowe*, Zespół Doradców Strategicznych Prezesa Rady Ministrów, Warszawa 2009; J.K. Thieme, *Szkolnictwo wyższe. Wyzwania XXI wieku. Polska Europa USA*, Difin, Warszawa 2009.

³ K. Sowa, *Gdy myślę uniwersytet*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2009.

⁴ Tamże, s. 39.

polskiej rzeczywistości edukacyjnej? Czy da się to zrobić, wykorzystując e-nauczanie w środowisku, w którym zdecydowanie przeważa tradycyjna postawa wobec sposobów nauczania? Jak to robić, by osiągać dostrzegalne efekty? Autorka tego opracowania będzie się starała na te pytania odpowiedzieć, wykorzystując przykład Uniwersytetu Warszawskiego, który jest dużą, publiczną uczelnią wyższą o ustalonej od lat renomie, zmagającą się nie tylko z wieloma problemami wspólnymi dla innych polskich szkół wyższych, ale i własnymi, tylko dla niej specyficznymi.

Uniwersytet Warszawski jest uczelnią interdyscyplinarną, składającą się z 44 jednostek uprawiających różne dziedziny wiedzy i usytuowanych w 93 budynkach, które rozlokowane są w różnych, znacznie od siebie oddalonych częściach Warszawy. 19 z nich ma status wydziałów o stosunkowo dużej autonomii, oferujących trzy poziomy kształcenia i mających uprawnienia do nadawania wszystkich stopni i tytułów naukowych. To rozproszenie terytorialne i dziedzinowe wydziałów, wzmocnione znaczną autonomią w połączeniu z obowiązującym systemem finansowania uczelni publicznej, utrwała wzrastającą izolację wydziałów względem siebie. Narusza to podstawową ideę uniwersytetu jako instytucji kształcącej w sposób wszechstronny i szeroki, utrudniając i spowalniając tempo zmian koniecznych do realizacji tej idei.

Na UW kształci się ponad 60 000 studentów i ponad 2000 doktorantów, którzy mają do dyspozycji 242 kierunki czy specjalności w naukach społeczno-humanistycznych i matematyczno-przyrodniczych. 44,5% ogółu studentów stanowią studiujący w trybie niestacjonarnym (26% to „zaoczni”, a 18, % – wieczorowi), a więc płacący za studia. Ta wielka rzesza studentów jest uczona przez prawie 3200 zatrudnionych nauczycieli akademickich. W tym miejscu warto dodać, że w ciągu 9 lat (1998–2008) systematycznego i znaczącego wzrostu liczby studentów liczba nauczycieli akademickich zwiększyła się o około 22% i jest to proporcjonalnie znacznie mniejszy wzrost niż wyniósł w tym czasie przyrost liczby studentów wszystkich typów studiów⁵.

Uniwersytet Warszawski, zgodnie ze swoją misją, stara się zapewnić studentom możliwość zdobycia wszechstronnego, akademickiego wykształcenia, a nie tylko wąskiego, kierunkowego i specjalistycznego. Realizacja tych celów wymaga wielu zmian organizacyjnych w uczelni, zmierzających do rozszerzenia oferty dydaktycznej, poprawy jej dostępności, zwiększenia interdyscyplinarności i jakości studiów oraz większej elastyczności studiowania. Władze uczelni, poszukując skutecznych sposobów rozwiązania wymienionych

---

⁵ Dane zaczerpnięte z: *Sprawozdanie roczne Rektora Uniwersytetu Warszawskiego za rok 2008*, Warszawa 2009, dostępne również: http://www.uw.edu.pl/o_uw/dok/spraw2008/spis_tresci.html.

problemów, coraz bardziej doceniają i wspierają e-nauczanie. Czy dostatecznie? Pokaże to poniższa analiza.

Proces wdrażania e-nauczania na największej polskiej uczelni

Warunkiem skutecznego upowszechnienia i sprawnego funkcjonowania e-nauczania w tradycyjnym typie uczelni są takie rozwiązania systemowe, które skłaniają do współpracy i swobodnego przenikania się obu sposobów kształcenia: stacjonarnego i zdalnego, ale zanim tak się stanie, potrzebny jest czas na rozpoznawanie możliwości stosowania nowej formy, przekonywania do niej i oswojania się z nią. Specjaliści doradzają, aby uniwersytety wdrażały e-nauczanie ewolucyjnie w kilku etapach⁶, bo wtedy jest gwarancja, że po okresie eksperymentowania i zgłębiania tajników tego sposobu nauczania, forma ta znajdzie najlepsze dla danej uczelni zastosowanie i stanie się rzeczywistym narzędziem zmian. Słuszność tej rady znajduje potwierdzenie w doświadczeniach Uniwersytetu Warszawskiego, który w ten właśnie ewolucyjny sposób od 10 lat wdraża z pozytywnymi skutkami nowe formy nauczania z wykorzystaniem Internetu.

Od eksperymentowania do wypracowania modelu e-nauczania

Pierwsze lata działalności Centrum Otwartej i Multimedialnej Edukacji to okres ważny i trudny zarazem, w którym COME otrzymywało dotację finansową z budżetu centralnego na zatrudnienie 5 osób (z dyrektorem włącznie i jedną osobą w niepełnym wymiarze godzin) oraz prowadzenie biura. Bez dodatkowych środków, bazując na entuzjastach, podjęło próbę poszukiwania nowych możliwości rozszerzenia i ułatwienia dostępu do oferty dydaktycznej UW, jednocześnie badając gotowość przyjęcia i wprowadzenia zmian w sposobie i organizacji prowadzenia zajęć na najlepszej polskiej uczelni publicznej. W ramach pierwszych prób testowania tych możliwości prowadzono otwarte stacjonarne sesje wakacyjne z udziałem polskich i zagranicznych wykładowców (Warsaw International Summer Education), kursy wideokonferencyjne dla studentów UW i studentów School of Eastern European and Slavonic Studies (SEESS) w Londynie oraz kursy przez internet (pierwszy taki kurs na własnej platformie, z udziałem 35 nauczycieli z całej Polski, został zrealizowany w 2000 roku).

---

⁶ Wywiad z Tony Batesem: *E-learningu należy używać strategicznie, a nie jako zwykłego narzędzia ogólnego użytku.*, www.elearningeuropa.info, [19.10.2009]; A.W. Bates, *Managing Technological Change. Strategies for College and University Leaders*, Jossey-Bass, 2000.

Z doświadczeń tego okresu wynikało jednoznacznie, że jedynie e-nauczanie może w znaczący sposób rozszerzyć dostęp do edukacji, bo znosi nie tylko barierę geograficzną, ale i czasową. COME skoncentrowało się więc na rozwijaniu tej formy nauczania. Kursy przez internet, w większości płatne (a więc niewchodzące w program studiów UW), i studia podyplomowe powstały we współpracy z innymi jednostkami dydaktycznymi UW (głównie z Wydziałem Psychologii, Instytutem Studiów Społecznych i Centrum Europejskim), zyskując aprobatę i pewien wzrost zainteresowania władz uczelni dokonaniaми COME, wyrażający się w przyznaniu środków nie tylko na utrzymanie zwiększonego (do 8 osób) zespołu, ale i w dotacjach celowych na zakup serwera, na uczestnictwo studentów UW w powstałych w tym czasie dwóch kursach językowych przez internet (*Pisanie streszczeń po angielsku; Dyskutowanie po angielsku*) oraz przygotowanie kursu online *Szkolenie biblioteczne*.

Wymiernym i znaczącym efektem tego okresu, testowania, eksperymentowania i poznawania tajników e-nauczania, było wypracowanie własnego modelu edukacji przez internet, którego założenia zostały opisane w publikacji pt. *E-learning na Uniwersytecie Warszawskim*, w dodatku do kwartalnika *Uniwersytet Warszawski* 2004, a następnie sformułowane w postaci tzw. dekalogu⁷.

Udział w dydaktyce uczelni

Momentem przełomowym w działalności COME był rok 2005, kiedy to na mocy rozporządzenia rektora w sprawie wspierania ogólnouniwersyteckich zajęć dydaktycznych przez internet nastąpił zasadniczy zwrot w organizacji e-nauczania na UW: z edukacji otwartej, skierowanej przede wszystkim poza uniwersytet (gdy tylko nieliczne kursy były dostępne dla studentów UW), do dydaktyki uniwersyteckiej (nie oznacza to jednak, że całkowicie zrezygnowaliśmy z kursów otwartych). Powstała wtedy Interdyscyplinarna Baza Internetowych Zajęć Akademickich (IBIZA) – autorski projekt prof. Grażyny Wieczorkowskiej, pierwszej dyrektorki Centrum. Projekt ten miał pomóc w rozwiązaniu ważnego problemu rozproszonej terytorialnie i dziedzinowo uczelni: wzbogacić ofertę tzw. zajęć ogólnouniwersyteckich (przedmiotów nie związanych z realizowanym przez studenta UW kierunkiem studiów) i ułatwić dostępność do takich zajęć. Jest on finansowany z budżetu centralnego uczelni. W związku z tym w kwalifikowaniu kursów do oferty i ich ocenie

---

⁷ G. Wieczorkowska, J. Madey, *Dekalog edukacji internetowej*, [w] VI konferencja *Uniwersytet Wirtualny: model, narzędzia, praktyka*, Wydawnictwo PJWSTK, Warszawa 2007, s. 10–17, dostępne również na: <http://www.come.uw.edu.pl/?q=pl/node/51>.

po każdej z przeprowadzonych edycji bierze udział prorektor ds. studenckich, który jest przewodniczącym Komisji Kwalifikacyjnej. Realizację tego projektu regulują szczegółowe zasady organizacyjne, stale doskonalone⁸.

IBIZA to oferta e-kursów, które mają umożliwić studentom i doktorantom UW poznanie innych dziedzin wiedzy, niezwiązanych z wybranym i realizowanym przez studenta kierunkiem studiów. W tej ofercie studenci mogą znaleźć przede wszystkim wprowadzenia do poszczególnych dyscyplin naukowych, np. *Wprowadzenie do makro i mikroekonomii*, *Wprowadzenie do psychologii*; *Prawo dla nie prawników*; *Podstawy wiedzy o klimacie*; *Matematyka dla humanistów*, ale także tematy z pogranicza różnych dziedzin (*Ekonomia rozwoju*; *Studia nad globalizacją*; *Wybrane zagadnienia współczesnego samorządu terytorialnego w Polsce*) czy uniwersalne narzędzia (*Poprawna polszczyzna*; *Wstęp do Excela i analizy danych ekonomicznych*).

Zajęcia w ramach projektu IBIZA są prowadzone na platformie edukacyjnej COME (www.kampus.edu.pl), ale kończą się zaliczeniem stacjonarnym i są równoważne zajęciom stacjonarnym. Może je prowadzić nauczyciel akademicki UW z tytułem co najmniej doktora lub doktorant, ale we współpracy z opiekunem merytorycznym.

W roku akademickim 2009–2010 rozpoczął się 9. semestr ogólnouniwersyteckich zajęć przez internet. W ofercie znalazło się 35 e-kursów oferowanych przez 14 wydziałów (z 19 istniejących na UW) i 4 jednostki naukowo-dydaktyczne, które nie mają statusu wydziału.

Dotychczas odbyły się 93 różne tematycznie e-kursy w 253 edycjach. Wzięło w nich udział około 15 000 studentów z wszystkich jednostek dydaktycznych UW, którzy dobrze oceniają tę formę zajęć (4,2 wynosi średnia ocena tych zajęć wystawiona przez studentów w ankietach ewaluacyjnych, a 82% uczestniczących osób deklaruje, że zapisze się na kolejny kurs przez internet). Najwięcej e-zajęć (powyżej 4 różnych przedmiotów) zaoferowały: Wydział Psychologii, Wydział Nauk Ekonomicznych, Wydział Neofilologii, Instytut Studiów Społecznych, Instytut Ameryk i Europy, Wydział Pedagogiczny, Wydział Polonistyki, ale niekwestionowanym liderem jest Wydział Psychologii, i nie jest to przypadek. Z tym wydziałem związana była prof. Wieczorkowska i to dzięki jej autorytetowi i kontaktom właśnie w tym środowisku, w najtrudniejszym, eksperymentatorskim okresie, udało się zachęcić do współpracy z COME najwięcej osób.

---

⁸ D. Sidor, L. Rudak, *IBIZA – E-zajęcia ogólnouniwersyteckie w Uniwersytecie Warszawskim*, [w:] H. Krawczyk (red.), *Technologie informacyjne*, „Zeszyty Naukowe Wydziału ETI Politechniki Gdańskiej” 2009, s. 181–188.

Po czterech latach realizowanego z powodzeniem projektu można śmiało powiedzieć, że ogólnouniwersyteckie zajęcia przez internet są już trwałym elementem oferty dydaktycznej UW, pomocnym w zwiększeniu interdyscyplinarności kształcenia studentów i rozwiązaniu istotnych problemów uczelni. Nie ulega też wątpliwości, że istotną rolę w zdynamizowaniu rozwoju e-nauczania odegrało wspomniane wcześniej rozporządzenie rektora, które uprawomocniło zajęcia przez internet na największej polskiej uczelni. Władze przekonały się, że e-nauczanie można z powodzeniem wykorzystać do rozwiązania innych problemów uczelni i z coraz większym przekonaniem i determinacją wykorzystują je jako narzędzie zmian. Dzięki temu był możliwy dalszy rozwój tej formy nauczania. Oferta zajęć przez internet na UW z roku na rok się rozszerza. W roku akademickim 2009–2010 obejmuje już następujące kategorie zajęć:

1. szkolenia dla studentów I roku, obejmujące *Szkolenie biblioteczne* (również w angielskiej wersji językowej dla studentów obcokrajowców), *Szkolenie BHP* (w dwóch wersjach językowych: polskiej i angielskiej) oraz *Podstawy ochrony własności intelektualnej*;
2. e-nauczanie języków obcych, organizowane w ścisłej współpracy ze Szkołą Języków Obcych (SZJO), w formie łączącej stacjonarne zajęcia z zajęciami przez internet (*blended learning*), które są dostępne na platformie <http://www.języki.uw.edu.pl>. Na tej platformie od roku akademickiego 2006–2007 jest już dostępny obowiązkowy, automatycznie sprawdzany test poziomujący dla 6 podstawowych języków obcych, na podstawie którego studenci UW określają swój poziom zaawansowania znajomości języka. Dopiero potem mogą zapisać się na stacjonarne lektoraty z wybranego języka, a od roku akademickiego 2009–2010 również na kursy języka angielskiego na różnym poziomie zaawansowania w wersji łączonej, z przewagą zajęć przez internet (w proporcji 3:1) i jest to początek procesu porządkowania problemu dostępu do nauki języków dla studentów stacjonarnych i niestacjonarnych. Z lektoratów oferowanych przez 19 wydziałów w 50 różnych językach obcych korzysta rocznie 12 000 studentów UW i są to głównie studenci stacjonarni. Niestacjonarni, z powodu trybu studiów, mieli ograniczone możliwości rozwijania umiejętności językowych i e-nauczanie ma to w istotny sposób zmienić. Fundusze unijne, które Uniwersytet Warszawski uzyskał na ten projekt, dają szansę na przyspieszenie rozwoju e-lektoratów. Po e-lektoratach z języka czeskiego (na poziomie podstawowym i zaawansowanym) i języka angielskiego, na różnym poziomie zaawansowania, dostępnych w pierwszym semestrze roku akademickim 2009–2010 dla 15 grup

stacjonarnych i 31 niestacjonarnych, planowane jest przygotowanie e-zajęć z języka niemieckiego⁹;

3. wspomaganie stacjonarnych zajęć wykładowców z różnych jednostek UW. Z tej możliwości korzysta po kilku nauczycieli z 22 jednostek dydaktycznych uniwersytetu i są to głównie materiały uzupełniające do wykładów, ćwiczenia i dyskusje;
4. kursy otwarte (płatne) adresowane do szerokiego grona odbiorców, którzy z różnych względów nie mogą uczestniczyć w zajęciach prowadzonych stacjonarnie, a chcą się dokształcać.

Projekty zewnętrzne i badania

Znaczącą rolę w zdynamizowaniu procesu rozwoju e-nauczania na UW i upowszechnianiu tej formy nauki w Polsce oraz w nawiązaniu współpracy z innymi uczelniami spełniły projekty zewnętrzne, dofinansowane z funduszy unijnych, które COME udało się pozyskać dzięki kompetencjom i wielkiemu zaangażowaniu dr. Tomasza Krawczyka, wicedyrektora Centrum. Do najważniejszych projektów koordynowanych przez COME, które, oprócz wymienionych wyżej, przyniosły też wymierne korzyści finansowe uczelni należą:

1. *Przeprowadzenie badań i analiza potrzeb, opracowanie metodologii oraz programów do kształcenia na odległość* – projekt realizowany we współpracy z pracownikami 4 jednostek UW: Wydziału Matematyki, Informatyki i Mechaniki, Wydziału Psychologii, Instytutu Studiów Społecznych oraz Biura Informacji i Promocji UW oraz (w części badawczej) z pracownikami SGGW, PUW, WSHE Łódź;
2. opracowanie programów nauczania i materiałów dydaktycznych do kształcenia na odległość na kierunku *Informatyka*¹⁰. Partnerami w projekcie, oprócz Uniwersytetu Warszawskiego, były trzy polskie uczelnie wyższe (Uniwersytet Jagielloński, Politechnika Warszawska i Politechnika Poznańska) przodujące w kształceniu i badaniach w zakresie informatyki. Integralną część projektu stanowiło przygotowanie e-kursów z języka angielskiego. COME wspólnie z Uniwersytetem Jagiellońskim opracowało pilotażową wersję dla czterech bazowych, 60-godzinnych e-kursów z języka angielskiego, które docelowo pozwalają studentom na osiągnięcie biegłości językowej na czterech poziomach zgodnych z Europejskim Systemem Opisu

---

⁹ I. Bednarczyk, T. Krawczyk, *E-nauczanie języków obcych na Uniwersytecie Warszawskim*, [w:] H. Krawczyk dz.cyt., s. 21–28.

¹⁰ Materiały dostępne na stronie: http://wazniak.mimuw.edu.pl/index.php?title=Strona_g%C5%82%C3%B3wna.

Kształcenia Językowego. Przygotowane w ramach tego projektu e-kursy stały się podstawą projektu e-nauczanie języków obcych, o którym mowa wyżej;

3. trzy projekty szkoleniowe: a) studia podyplomowe dla nauczycieli drugiego przedmiotu (dwie edycje dla ponad 3000 nauczycieli). Pierwszą edycję realizowało konsorcjum (Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Łódzki, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Uniwersytet Gdański, Uniwersytet Zielonogórski oraz firma szkoleniowa Combidata) na 15 kierunkach. Druga edycja była realizowana na 17 kierunkach przez 12 jednostek organizacyjnych UW we współpracy z AWF i Uniwersytetem Zielonogórskim; b) studia podyplomowe przygotowujące do kształcenia na odległość dla 1200 nauczycieli z całej Polski, zostały zrealizowane we współpracy z pięcioma uczelniami: Uniwersytetem Jagiellońskim, Uniwersytetem Wrocławskim, Uniwersytetem Adama Mickiewicza, Uniwersytetem Mikołaja Kopernika oraz Uniwersytetem Marii Curie-Skłodowskiej; c) szkolenie dla konstruktorów zadań egzaminacyjnych zlecone przez Centralną Komisję Egzaminacyjną dla 600 osób.

Głównymi partnerami COME przy realizacji projektów zewnętrznych były Wydziały: Matematyki, Informatyki i Mechaniki oraz Psychologii. W pracach nad projektami wzięło udział 18 wydziałów i jednostek UW oraz 7 uczelni (ok. 800 osób pracujących przy realizacji z UW), a w studiach podyplomowych prowadzonych na UW w ramach ww. projektów uczestniczyło ponad 4200 nauczycieli.

Przy podsumowaniu dorobku COME nie można pominąć działalności badawczej, która w ostatnich latach znacznie się rozwinęła, co potwierdza liczba publikacji i wystąpień na konferencjach krajowych i zagranicznych (których autorami lub współautorami są pracownicy COME). Lista publikacji jest dostępna na stronie: <http://come.uw.edu.pl/?q=pl/node/487>.

Rozwój platformy e-nauczania i przygotowanie kadry

Prowadzenie dydaktyki zdalnej z wykorzystaniem nowych technologii wymaga nie tylko odpowiedniego sprzętu i oprogramowania, ale przede wszystkim nauczycieli przygotowanych do prowadzenia zajęć w diametralnie różnych warunkach.

W pierwszych latach działalności COME wykorzystywało rozwiązania wykonane samodzielnie. Wynikało to ze słabej oferty dostępnych platform do zdalnej edukacji. Platformy darmowe miały małą funkcjonalność, a komercyjne były bardzo drogie.

Nie były również satysfakcjonujące pod względem możliwości. Z czasem jednak sytuacja uległa zmianie i dostępna nieodpłatnie (na zasadach *open source*) platforma Moodle stała się popularna na świecie oraz zaczęła spełniać nasze oczekiwania, wynikające w szczególności ze zwiększającej się liczby zajęć dydaktycznych prowadzonych przez internet. Stąd decyzja w 2004 roku o przejściu na platformę Moodle oraz dostosowywanie tej aplikacji do potrzeb wykładowców UW i jej integracja z Uniwersyteckim Systemem Obsługi Studiów (USOS). Platforma ta jest stale modyfikowana przez zespół techniczny COME pod kątem potrzeb jej użytkowników, autorów kursów oraz integracji z systemami informatycznymi uczelni. Szczególnie istotny jest ten ostatni element, gdyż pozwala na organizację kursów ogólnouniwersyteckich, szkolenia BHP, testów poziomujących czy elektronicznych lektoratów z języków obcych. Wykorzystanie centralnego serwera uwierzytelniania ułatwia pracę studentom, gdyż dostęp do platformy odbywa się w ten sam sposób jak do innych systemów IT uniwersytetu

Od momentu przejścia na platformę Moodle COME szkoli nauczycieli akademickich z jej obsługi. Regularne, stacjonarne szkolenia (na poziomie podstawowym i zaawansowanym) w pracowni komputerowej wprowadzone zostały w 2007 roku. Od tego momentu przeszkolono 371 osób, głównie adiunktów lub doktorantów, i jest to zaledwie 11,6% zatrudnionych na UW nauczycieli akademickich. Realnie ten procent jest jeszcze niższy, bo wśród szkolących się jest wielu doktorantów. Oznaczać to może, że zdecydowana większość wykładowców nie wie o działalności COME (informacja o szkoleniach jest na stronie) i nie jest zainteresowana nowymi formami prowadzenia zajęć, ale ci, którzy chcieliby prowadzić zajęcia przez internet albo ci, którzy je już prowadzą, mogą uczestniczyć w kursie online *Kształcenie przez Internet* (KPI), który jest praktycznym wprowadzeniem w specyfikę e-nauczania.

Rola i miejsce e-nauczania w procesie zmian tradycyjnej uczelni publicznej

Z powyższych rozważań wynika niezbicie, że rację mają ci, którzy doradzają uniwersytetom stopniowy, ewolucyjny sposób wdrażania e-nauczania. Uniwersytet Warszawski, który wybrał taką właśnie drogę, osiągnął wiele. Po kilku latach eksperymentowania i budowania własnego modelu nauczania przez internet COME na tyle trafnie wskazał sposób wykorzystania e-nauczania w dydaktyce uczelni, że na efekty nie trzeba było długo czekać. W pierwszym, pilotażowym semestrze realizacji projektu IBIZA na oferowane przedmioty, przy minimalnych zabiegach informacyjnych, w ciągu paru dni zapisało się 1056 studentów

z 26 jednostek UW¹¹. I tym od razu przekonano władze uczelni, że e-nauczanie to bardzo dobre narzędzie modernizacyjne, przydatne do rozwiązania problemu dostępności i jakości różnego rodzaju zajęć ogólnych (takich jak: przedmioty ogólnouniwersyteckie, języki obce, czy szkolenia pomocnicze), które studenci muszą odbyć i zaliczyć niezależnie od kierunku studiów czy wybranej specjalności. W dalszym zdynamizowaniu rozwoju e-nauczania na Uniwersytecie Warszawskim pomogły fundusze unijne. Liczba użytkowników platformy obsługiwanej przez COME z roku na rok systematycznie wzrasta: z 12 500 w roku 2006 po 42 111 w roku 2007, 58 518 w roku 2008 do 69 480 na początku roku akademickiego 2009/2010

Taki etapowy sposób implementacji innowacji, jaką bez wątpienia jest e-nauczanie w kraju, który nie ma tradycji w nauczaniu na odległość, jest równoznaczny w przyjęciem empiryczno-racjonalnej strategii wprowadzania zmian – jedynej, która wydaje się do przyjęcia w środowisku uniwersyteckim. Strategia ta zakłada, że ludzie kierują się rozsądkiem i są podatni na logiczne argumenty. Jeśli argumenty przekonają odbiorców innowacji, że zmiana leży w ich interesie, chętnie jej dokonają, ale strategia ta zakłada również, że główny opór wobec zmian może wynikać z niewiedzy i stereotypów¹² i to w odniesieniu do e-nauczania potwierdziły zarówno doświadczenia wynikające z prowadzenia zajęć przez internet na UW, jak badania przeprowadzone przez COME UW w 2008 roku¹³. Z przytoczonych wyżej danych wynika co prawda, że liczba użytkowników platformy wydatnie rośnie, ale dzieje się to za sprawą olbrzymiej rzeszy studentów (ponad 60 000), którzy studiują na UW i zdalnie prowadzone zajęcia znacznie ułatwiają im studiowanie. Liczba nauczycieli zaangażowanych w prowadzenie zajęć przez internet rośnie natomiast bardzo wolno. Nie wystarczy pokazać, jak przebiega nauka z wykorzystaniem nowych technologii, żeby nauczyciele akademicy chcieli zaakceptować odmienny sposób nauczania. I chociaż ludzie rozumieją, dlaczego powinni się zmieniać, często z różnych powodów odkładają to na później, bo mają inne priorytety lub wręcz nie mają ochoty na dokonywanie tak diametralnych zmian. Pochłonięci pracą na wielu etatach nauczyciele akademicy nie mają też czasu na zaangażowanie się w ten czasochłonny proces zmiany nawyków i przyzwyczajzeń związanych z tradycyjnym sposobem nauczania.

---

¹¹ M. Wilkin, A. Mieszkowska, T. Krawczyk, *Rozwój e-nauczania na Uniwersytecie Warszawskim w latach 1999-2005*, [w:] VI konferencja *Uniwersytet Wirtualny: model, narzędzia, praktyka*, Wydawnictwo PJWSTK, Warszawa 2007, s. 290–300.

¹² R. Chin, K.D. Benne, *General strategies for effecting changes in human systems*, [w:] W.G Bennis, K.D. Benne, R. Chin, K.E. Corey (red.), *The Planning of Change*, wyd. 3, Holt, Rinehart and Winston, Nowy Jork 1976.

¹³ M. Wilkin, *E-nauczanie dla wielu czy dla nielicznych?*, dz.cyt.

Dziesięcioletnia owocna działalność COME sprawiła, że e-nauczanie ma już swoje określone miejsce w dydaktyce UW. Trzeba jednak zdać sobie sprawę z tego, że ta nowa forma nauczania wprowadzona została jedynie do zajęć dodatkowych (i to nie wszystkich, bo rozwiązywanie problemu dostępności do e-elektoratów jest na wstępnym etapie realizacji), które nie są w głównym nurcie dydaktyki UW, nie mówiąc już o kształceniu ustawicznym (tylko 2 kierunki studiów podyplomowych prowadzone są w części przez internet, a kursy otwarte, oferowane przez Uniwersytet Otwarty UW, są wyłącznie stacjonarne). To pokazuje, jak wiele zostało jeszcze do zrobienia.

Wnioski

Dziesięcioletnie doświadczenie COME we wdrażaniu e-nauczania w tradycyjnej, dużej uczelni skłania do kilku ważnych wniosków:

1. Choć e-nauczanie na UW ma już ściśle określone miejsce, bo zostało włączone proces rozwiązywania konkretnych problemów uczelni, to nadal jest ono marginalnym elementem w dydaktyce tej wielkiej instytucji.
2. Swoista izolacja wydziałów UW względem siebie narusza podstawową ideę uniwersytetu, który powinien kształcić w sposób wszechstronny i szeroki, jest istotną barierą w upowszechnianiu zmian inicjowanych centralnie.
3. Wdrażanie e-nauczania na uniwersytetach to trudny, żmudny, powolny i długotrwały proces, który powinien przebiegać etapowo.
4. E-nauczanie ma szansę stać się równoprawnym i trwałym elementem systemu edukacyjnego tylko wtedy, gdy zostanie użyte w sposób przemyślany i celowy, do rozwiązania konkretnych, specyficznych dla danej instytucji edukacyjnej problemów. Tylko wtedy ludzie dostrzegą sens angażowania się w zmianę dotychczasowego sposobu nauczania i będą gotowi zaakceptować ten nowatorski sposób organizacji i prowadzenia zajęć.

Bibliografia

A.W. Bates, *Managing Technological Change. Strategies for College and University Leaders*, Jossey-Bass, 2000.

R. Chin, K. D. Benne., *General strategies for effecting changes in human systems*, [w:] W.G. Bennis., K.D. Benne, R. Chin, K.E. Corey (red.), *The Planning of Change*, wyd. 3, Holt, Rinehart and Winston, Nowy Jork 1976.

W. Morawski, *Zmiana instytucjonalna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998.

M. Boni (red.), *Polska 2030. Wyzwania rozwojowe*, Zespół Doradców Strategicznych Prezesa Rady Ministrów, Warszawa 2009.

K. Sowa, *Gdy myślę uniwersytet*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2009.

J.K. Thieme, *Szkolnictwo wyższe. Wyzwania XXI wieku. Polska Europa USA*, Difin, Warszawa 2009.

Sztompka, *Socjologia zmian społecznych*, Znak, Kraków 2005.

G. Wieczorkowska, J. Madey, *Dekalog edukacji internetowej*, [w:] VI konferencja *Uniwersytet Wirtualny: model, narzędzia, praktyka*, Wydawnictwo PJWSTK, Warszawa 2007.

M. Wilkin, *E-nauczanie dla wielu czy dla nielicznych?*, [w:] M. Dąbrowski i M. Zając (red.), *E-edukacja – analiza dokonań i perspektyw rozwoju*, Fundacja Promocji i Akredytacji Kierunków Ekonomicznych, Warszawa 2009.

M. Wilkin, A. Mieszkowska, T. Krawczyk, *Rozwój e-nauczania na Uniwersytecie Warszawskim w latach 1999-2005*, VI Konferencja *Uniwersytet Wirtualny: model, narzędzia, praktyka*, Wydawnictwo PJWSTK, Warszawa 2007.

Netografia

T. Bates, *E-learningu nie należy używać strategicznie, a nie jako zwykłego narzędzia ogólnego użytku*. Wywiad z Tony Batesem, www.elearningeuropa.info

N. Souleles, *A prescriptive study of Early Trends in implementing e-learning in UK Higher Education Sector*, Cumbria Institute of the Arts, UK, 2004, <http://it.coe.uga.edu/itforum/paper78/paper78.htm>

Abstract

This paper presents synthesis of experience in expansion of e-learning at University of Warsaw and w short history of the Center for Open and Multimedia Education (COME) which is an organizational unit responsible for promoting and implementation of this form of learning. During ten years of COME activity e-learning has been developed from rarely used, experimental form of learning into accepted way of studying at majority of departments of the university. However, e-learning is still not used as a form of learning for core courses at UW.

Nota o autorce

Autorka jest pracownikiem Centrum Otwartej i Multimedialnej Edukacji Uniwersytetu Warszawskiego (www.come.uw.edu.pl). Od 10 lat zajmuje się wdrażaniem edukacji na odległość z wykorzystaniem nowych technologii, tworzeniem i prowadzeniem kursów przez internet na największej polskiej uczelni oraz popularyzowaniem wiedzy na temat specyfiki kształcenia przez internet. Jest autorką lub współautorką wielu artykułów i opracowań o e-edukacji. Interesuje się historią kształcenia na odległość i społecznymi aspektami implementacji e-nauczania.